

جایگاه حقوقی و مقررات ملی و بین‌المللی مرتبط با تالاب‌ها

جایگاه حقوقی و ساز و کارهای قانونی حفاظت و مدیریت خردمندانه تالاب‌ها را می‌توان در دو بخش مجزا یعنی مقررات ملی و بین‌المللی بررسی نمود. در مقیاس ملی این جایگاه توسط قوانین جاری، قوانین برنامه‌ای، مصوبات، دستورالعمل‌ها و بالاخره سیاست‌های کلان کشور تبیین می‌گردد. اما در مقیاس بین‌المللی این کنوانسیون‌های جهانی و منطقه‌ای هستند که کشورهای عضو را مقید به رعایت چارچوب‌های معین جهت مدیریت تالاب‌ها می‌نمایند که در ادامه به برخی از این قوانین اشاره شده است:

جدول (۸) قوانین ملی و بین‌المللی، آئین‌نامه‌ها، سیاست‌ها جهت مدیریت تالاب‌ها	
ردیف	عنوان قوانین ملی و بین‌المللی، آئین‌نامه‌ها، سیاست‌ها
۱	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوبه ۱۳۵۳/۳/۲۸ و اصلاحیه ۱۳۷۱/۸/۲۸)
۲	قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)
۳	قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ و اصلاحیه ۱۳۶۴/۸/۱۴)
۴	آئین‌نامه مربوط به بستر رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی (مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱) با استناد ماده (۵۱) قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱
۵	آئین‌نامه اجرایی تبصره (۲) ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی (۱۳۸۷/۱/۱۷)
۶	سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز
۷	سیاست‌های کلی محیط زیست، ابلاغیه مقام معظم رهبری مورخ ۲۶ آبان ۹۴
۸	قانون برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶)
۹	آئین‌نامه نحوه حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور
۱۰	قانون حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور و آئین‌نامه اجرایی تبصره ماده یک آن
۱۱	آیین‌نامه اجرایی جلوگیری از تخریب و آلودگی غیرقابل جبران تالاب‌ها (شماره ۱۵۷۴۰۸/ت/۵۵۰۹۶ هـ ۲۷/۱۱/۱۳۹۷)
۱۲	استراتژی‌های کنوانسیون رامسر برای سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۴
۱۳	قانون مجازات اسلامی
۱۴	منشور حقوق شهروندی

۴-۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوبه ۱۳۵۳/۳/۲۸ و اصلاحیه ۱۳۷۱/۸/۲۸)

در ماده ۱۶ این قانون مسئولیت مدیریت تالاب‌های کشور به عهده سازمان حفاظت محیط زیست گذاشته شده است: کلیه عرصه و اعیان املاک متعلق به دولت واقع در محدوده مناطق مذکور در بند الف ماده ۳، همچنین کلیه تالاب‌های متعلق به دولت در اختیار سازمان قرار خواهد داشت و سازمان در بهره‌برداری از تالاب‌ها و املاک مذکور قائم مقام قانونی موسسات یا سازمان‌های مربوط می‌باشد ولی حق واگذاری عین آن‌ها را ندارد.

تبصره ۱: در صورتیکه استفاده از منابع مذکور مستلزم قطع درخت باشد سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور طبق طرح سازمان رآسا عمل خواهد نمود.

تبصره ۲: نحوه واگذاری منافع املاک مذکور در این ماده در آیین‌نامه اجرائی این قانون تعیین خواهد شد.

۲-۴ قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مصوب ۱۳۵۴/۴/۲۹)

ماده ۱ اصطلاحات مندرج در این قانون به شرح زیر تعریف و توصیف می‌شوند:

الف - اراضی مستحدث عبارت است از زمین‌هایی که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها و جزایر یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها ظاهر و یا ایجاد می‌شود. ب - اراضی ساحلی، پهنه‌ای است با عرض مشخص از اراضی مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد. ج - تالاب، اعم از اراضی مرداب، باتلاق یا آب‌بندان طبیعی که سطح آن در حداکثر ارتفاع آب از پنج هکتار کمتر نباشد. د - حریم، قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث است که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد. ماده ۱۱- هرکس به قصد تصرف به اراضی مستحدث و ساحلی متعلق به دولت و حریم دریا و دریاچه‌ها و تالابهای کشور تجاوز کند و یا اراضی مزبور را با برداشت شن و ماسه و خاک و سنگ تخریب نماید به حبس جنحه‌ای تا سه سال و خلع ید محکوم خواهد شد. وزارت کشاورزی و منابع طبیعی مکلف است به محض اطلاع به وسیله گارد جنگل و مأمورین خود رفع تجاوز کند و مراتب را برای رسیدگی به موضوع تعقیب کیفری کتباً به دادسرای محل اعلام نماید. اعیانی که در عرصه مورد تجاوز احداث شود به حکم دادگاه جزایی به نفع دولت ضبط یا قلع بنا خواهد شد.

۳-۴ قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ و اصلاحیه ۱۳۶۴/۸/۱۴)

ماده ۱ - بر اساس اصل ۴۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آبهای دریاها و آبهای جاری در رودها و انهار طبیعی و دره‌ها و هر مسیر طبیعی دیگر اعم از سطحی و زیرزمینی و سیلاب‌ها و فاضلاب‌ها و زه‌آبها و دریاچه‌ها و مردابها و برکه‌های طبیعی و چشمه‌سارها و آبهای معدنی و منابع آبهای زیرزمینی از مشترکات بوده و در اختیار حکومت جمهوری اسلامی است و طبق مصالح عامه از آنها بهره‌برداری می‌شود. مسئولیت حفظ و اجازه و نظارت به بهره‌برداری از آنها به دولت محول می‌شود. همچنین بستر انهار طبیعی و کانال‌های عمومی و رودخانه اعم از اینکه دائم یا فصلی باشند و مسیل‌ها و بستر مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی در اختیار حکومت جمهوری اسلامی ایران است و همچنین اراضی ساحلی و اراضی مستحدثه که در اثر پایین رفتن سطح آب دریاها و دریاچه‌ها و یا خشک شدن مرداب‌ها و باتلاق‌ها پدید آمده باشد در صورت عدم احیاء قبل از تصویب قانون نحوه احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران. همچنین در خصوص آلودگی آمده است که آلوده ساختن آب ممنوع است و مسئولیت پیشگیری و ممانعت و جلوگیری از آلودگی منابع آب به سازمان حفاظت محیط زیست محول شده است.

۴-۴ آئین‌نامه مربوط به بستر رودخانه‌ها، انهار، مسیل‌ها، مرداب‌ها، برکه‌های طبیعی و شبکه‌های آبرسانی، آبیاری و زهکشی (مصوب ۱۳۷۹/۸/۱۱) با استناد ماده (۵۱) قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱

ماده ۱- اصطلاحات مندرج در این آیین‌نامه از نظر اجرای مقررات آن در معانی ذیل به کار می‌رود:

الف- رودخانه: مجرای است طبیعی که آب به طور دائم یا فصلی در آن جریان داشته باشد.

ب- نهر طبیعی: مجرای است که آب به طور دائم یا فصلی در آن جریان داشته و دارای حوضه آبریز مشخصی نباشد.

پ- نهر سنتی: مجرای آبی است که به وسیله اشخاص به صورت غیر مدرن احداث شده باشد.

ت- مرداب: زمین باتلاقی، مسطح و پستی است که دارای یک یا تعدادی آبراهه باشد و معمولاً در مد بزرگ دریا زیر آب رود، همچنین اراضی پستی که در مناطق غیر ساحلی در فصول بارندگی و سیلاب غرقاب شده و معمولاً در تمام سال حالت باتلاقی داشته باشد.

ث- برکه: اراضی پستی است که در اثر جریان سطحی و زیرزمینی آب در آنها جمع شده و باقی می‌ماند.
ج- مسیل متروک: مجرای طبیعی است که تحت تأثیر عوامل طبیعی یا غیرطبیعی، امکان حدوث سیلاب در آن وجود نداشته باشد.

ح- بستر: آن قسمت از رودخانه، نهر یا مسیل است که در هر محل با توجه به آمار هیدرولوژیک و داغاب و حداکثر طغیان با دوره برگشت ۲۵ ساله به وسیله وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌شود. تغییرات طبیعی بستر رودخانه‌ها، مسیل‌ها یا انهار طبیعی در بستر سابق تأثیری نداشته و بستر سابق کماکان در اختیار حکومت اسلامی است، لیکن حریم برای آن منظور نخواهد شد.

خ- حریم: آن قسمت از اراضی اطراف رودخانه، مسیل، نهر طبیعی یا سنتی، مرداب و برکه طبیعی است که بلافاصله پس از بستر قرار دارد و به عنوان حق ارتفاق برای کمال انتفاع و حفاظت آنها لازم است و طبق مقررات این آیین‌نامه توسط وزارت نیرو یا شرکت‌های آب منطقه‌ای تعیین می‌گردد. حریم انهار طبیعی یا رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دایم یا فصلی داشته باشند، از یک تا بیست متر خواهد بود که حسب مورد با توجه به وضع رودخانه یا نهر طبیعی یا مسیل از هر طرف بستر به وسیله وزارت نیرو تعیین می‌گردد.

۴-۵ آیین‌نامه اجرایی تبصره (۲) ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی (۱۳۸۷/۱/۱۷)

ماده ۱- در این آیین‌نامه اصطلاحات زیر در معانی مشروح مربوط به کار می‌روند:

الف - تالاب: مطابق بند «۱» ماده (۱) کنوانسیون رامسر شامل باتلاق، لجن‌زارها و آبهای طبیعی و مصنوعی اعم از دایمی یا موقت که آبهای شور یا شیرین یا تلخ در آن به صورت راکد یا جاری یافت می‌شود و از جمله شامل آبگیرهای دریایی است که عمق آنها در پایین‌ترین حد جزر از شش متر تجاوز نکند.

ب - دریاچه: نوعی تالاب است اعم از شور یا شیرین که به آبهای آزاد راه ندارد.

ج - حریم: قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث است که یک طرف آن متصل به آب دریاچه یا تالاب باشد. د - حدود اراضی مستحدث: زمین‌هایی پایین‌تر از حد بستر که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها به استثنای دریاچه ارومیه و یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها به استثنای مرداب و برکه طبیعی ظاهر و ایجاد شده یا خواهد شد.

ه - حد بستر: آخرین نقطه پیشرفتگی آب تالاب‌ها و دریاچه‌های موضوع این آیین‌نامه که در یک دوره زمانی معین (براساس داده‌های ثبت شده موجود) ظرف سه سال از تاریخ ابلاغ این آیین‌نامه توسط وزارت نیرو تعیین می‌گردد.

ماده ۲- عرض حریم تالاب‌ها (به استثناء مرداب و برکه طبیعی) عرضی به عرض ۱۵۰ متر است که بلافاصله بعد از حد بستر تعیین می‌گردد.

۴-۶ سیاست‌های کلی نظام در دوره چشم‌انداز

سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی سیاست‌های کلی نظام را در این چشم‌انداز ترسیم و یک افق روشن در آینده ایران را تبیین می‌کند. در بخش محیط زیست و آمایش سرزمین نیز مفادی از این سند به مباحث توسعه پایدار و ضرورت حفاظت از محیط زیست در فرایند توسعه کشور می‌پردازد. مهمترین ماده این بخش ماده ۴۳ می‌باشد که پایدار سازی فرایند توسعه را بر حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع محیطی مرتبط می‌نماید.

ماده ۴۳- پایدار سازی فرایند توسعه با تکیه بر حفاظت از محیط زیست و بهره‌برداری بهینه از منابع

۴-۷ سیاست‌های کلی محیط زیست، ابلاغیه مقام معظم رهبری مورخ ۲۶ آبان ۹۴

سیاست‌های کلی محیط زیست کشور که مشتمل بر ۱۵ ماده می‌باشد از ابلاغیه‌های بسیار مهمی می‌باشد که اخیراً در سطح کلان و سیاست گذاری کشور از طرف مقام معظم رهبری به روسای قوا ابلاغ شده است. در این ابلاغیه موضوعاتی مثل مدیریت جامع، نظامند و هماهنگ منابع حیاتی از الزامات مدیریت محیط زیست شمرده شده و به موضوعاتی مثل پایش و حفاظت از این منابع تأکید شده است. برخی از مفاد مهم و مرتبط این ابلاغیه به صورت زیر می‌باشد:

۱. مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع‌زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم بویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی.

۲. ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست.

۳. اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی.

۴. پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط زیست و الزام آنان به جبران خسارت.

۵. پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم و الزام به رعایت استانداردها و شاخص‌های زیست محیطی در قوانین و مقررات، برنامه‌های توسعه و آمایش سرزمین.

۶. تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع‌زیستی بویژه حیات وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع متناسب با توان اکولوژیک (ظرفیت قابل تحمل و توان بازسازی) آنها بر اساس معیارها و شاخص‌های پایداری، مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند (از قبیل پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی) و حفاظت از منابع ژنتیک و ارتقاء آنها تا سطح استانداردهای بین‌المللی.

۷. مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی نظیر بیابان‌زایی، گرد و غبار بویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو و توسعه آینده‌نگری و شناخت پدیده‌های نوظهور زیست محیطی و مدیریت آن.

۸. گسترش اقتصاد سبز با تأکید بر:

۸-۲. اصلاح الگوی تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و بهینه‌سازی الگوی مصرف آب، منابع، غذا، مواد و انرژی بویژه ترویج مواد سوختی سازگار با محیط زیست.

۱۰. استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حسابهای ملی.

۱۳. ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه‌ی زیست‌محیطی و تجارب سازنده‌ی بومی در زمینه‌ی حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست. ۱۵. تقویت دیپلماسی محیط زیست با:

۱۵-۲. توسعه‌ی مناسبات و جلب مشارکت و همکاری‌های هدفمند و تأثیرگذار دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه‌ی محیط زیست.

۴-۸ قانون برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

در برنامه ششم توسعه ملی که لایحه آن توسط دولت به مجلس ارسال شده مباحث آب و محیط‌زیست به عنوان موضوعات خاص و راهبردی ذکر شده و برنامه‌های ویژه‌ای نیز برای رسیدن به اهداف پیش‌بینی شده است. مفاد ۴۵ الی ۴۷ به مسائل آب اختصاص دارد که مسائل مهمی از قبیل افزایش بهره‌ورری، مدیریت جامع منابع آب، تأمین نیازهای آبی و تعیین الگوهای کشت

مناسب برای افزایش بهره‌وری و کاهش مصرف آب را در بر می‌گیرد. همچنین ماده ۴۸ در بخش محیط‌زیست، اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور با مشارکت سایر دستگاه‌های اجرایی و با تأکید بر تالاب‌های ثبت شده در کنوانسیون رامسر را برنامه اصلی تالاب‌ها برای پنج سال آینده معرفی می‌نماید.

ماده ۳۵ قانون برنامه ششم توسعه - دولت مکلف است به منظور مقابله با بحران کم آبی، رهاسازی حقایق‌های زیست محیطی برای پایداری سرزمین، پایداری و افزایش تولید در بخش کشاورزی، تعادل بخشی به سفره‌های زیرزمینی و ارتقای بهره‌وری و جبران تراز آب، به میزانی که در سال پایانی اجرای قانون برنامه **یازده میلیارد مترمکعب** اقدامات زیر را به عمل آورد:

الف- افزایش عملکرد در واحد سطح و افزایش بهره‌وری در تولید محصولات کشاورزی
ب- توسعه روش‌های آبیاری نوین، اجرای عملیات آب و خاک (سازه‌ای و غیرسازه‌ای)، توسعه آب‌بندها و سامانه (سیستم)‌های سطوح آبیگر حداقل به میزان ششصد هزار هکتار در سال
پ- حمایت از توسعه گلخانه‌ها و انتقال کشت از فضای باز به فضای کنترل‌شده و بازچرخانی پسابها، مدیریت آب‌های نامتعارف و مدیریت آب مجازی

ت- طراحی و اجرای الگوی کشت با تأکید بر محصولات راهبردی و ارتقای بهره‌وری آب؛

ث- احیاء، مرمت و لایروبی قنوات و با تأکید بر فعالیت‌های آبخیزداری و آبخوانداری برای احیای قنوات؛

ج- ایجاد زیرساخت مورد نیاز برای پرورش دویست‌هزارتن ماهی در قفس؛

چ- برق‌دار کردن چاه‌های کشاورزی دارای پروانه بهره‌برداری؛

ح- نصب کنتور هوشمند و حجمی آب بر روی چاه‌های دارای پروانه بهره‌برداری؛

خ- استفاده از آب استحصالی سدها، با اولویت تأمین آب شرب مورد نیاز در حوضه آبریز محل استقرار سد

د- تأمین حقایق کشاورزان از رودخانه‌ها، چشمه‌ها و قنات‌ها از آب سدهای احداثی

ذ- تغییر ساختار مصرف آب شرکت‌های فولادی، آلیاژی و معدنی و اصلاح سامانه (سیستم) خنک‌کنندگی و شست‌وشوی مواد خام؛

ر- اجرای قانون تهیه برنامه طرح الگوی کشت برای تمامی نقاط کشور و اجراء آن و تکلیف وزارت نیرو برای تخصیص آب به کشاورزان مطابق طرح الگوی کشت؛

بند ب ماده ۳۸ قانون برنامه ششم توسعه - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور با مشارکت سایر دستگاه‌های اجرایی و جوامع محلی به ویژه در ارتباط با تالاب‌های ثبت شده در کنوانسیون رامسر به طوری که تا پایان اجرای قانون برنامه، حداقل بیست درصد (۲۰٪) تالاب‌های بحرانی و در معرض تهدید کشور احیاء شوند و ضمن حفاظت و تثبیت در روند بهبود قرار گیرند.

۹-۴ آئین‌نامه نحوه حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور

از آئین‌نامه‌های بسیار مهم که مستقیم تالاب‌ها را خطاب قرار داده و مقرراتی را برای آن در نظر می‌گیرد تصویب‌نامه شماره ۴۶/۴۱۰/ت/۵۱۱۹۲ هـ مورخ ۱۳۹۴/۰۴/۰۲ هیئت وزیران می‌باشد. در این تصویب‌نامه مفاد مهمی همچون اولویت تأمین حقایق تالاب‌ها بعد از آب شرب و به‌روز رسانی و تصویب راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیاء تالاب‌ها به صورت مشخص بیان شده‌اند. در واقع این آئین‌نامه نحوه حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌های کشور را در بندهایی به صورت مفاد قانونی بیان کرده است. مفاد مهم این تصویب‌نامه به صورت زیر می‌باشد.

ماده ۱- در این آیین نامه اصطلاحات زیر در معانی مشروح به کار می‌روند:

الف- سازمان: سازمان حفاظت محیط زیست

ب- تالاب: بر اساس ماده (۱) قانون کنوانسیون مربوط به تالاب‌های مهم بین‌المللی به ویژه تالاب‌های زیستگاه پرندگان آبی (کنوانسیون رامسر) - مصوب ۱۳۵۲-، شامل مرداب‌ها، باتلاق‌ها و لجن‌زارها یا آبهای طبیعی یا مصنوعی اعم از دائمی یا موقت است که آبهای شیرین، تلخ یا شور در آن به صورت راکد یا جاری یافت می‌شود، از آن جمله است آبهای دریا که عمق آنها در پایین‌ترین نقطه جزر از شش متر تجاوز نماید. ج- حد بستر تالاب: آخرین نقطه پیشروی آب تالاب‌ها

د- نیاز آبی محیط زیستی تالاب‌ها و رودخانه‌های بالادست آن: کمیت و کیفیت از آب که جهت حفظ ویژگی‌های بوم‌شناختی و تأمین پایداری کارکردها و خدمات یک زیست‌بوم تالابی یا رودخانه‌ای مشخص، مورد نیاز می‌باشد.

ه- حقایق محیط زیستی تالاب‌ها و رودخانه‌های بالادست آن: بخشی از ظرفیت آبی حوضه آبریز تالاب که به منظور تأمین نیاز آبی محیط زیستی تالاب و رودخانه بالادست آن و با یک برنامه توزیع زمانی جهت تداوم پایداری و کارکردهای تالاب و رودخانه‌های بالادست آن با پیشنهاد سازمان توسط وزارت نیرو متناسب با شرایط اقلیمی تخصیص می‌یابد.

و- پایداری تالاب: شرایطی از کمیت و کیفیت تالاب که علاوه بر حفظ ویژگی‌های محیط زیستی و تنوع‌زیستی بتواند در بلند مدت آرایه خدمات و کارکردهای متنوع برای جوامع انسانی را پشتیبانی نماید. در این شرایط، تالاب از نظر کمیت آب از حداقل حقایق محیط زیستی برخوردار بوده و از نظر کیفیت آب و خاک در سطح استانداردهای ملی قرار می‌گیرد.

ز- راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیاء تالاب‌ها: سند راهبردی بالادستی و برنامه عملی جامعی است که استفاده از رویکرد زیست‌بومی را در راستای پایداری تالاب‌های کشور نهادینه نموده و اهداف کلی برای حفاظت از تالاب‌ها و اقدامات اولویت‌دار و شیوه همکاری بین دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و ذینفعان را مشخص می‌سازد.

ماده ۲- وزارت نیرو مکلف است حد بستر تالاب‌ها را ظرف دو سال تهیه و جهت تصویب به هیئت وزیران ارائه نماید.

ماده ۳- نحوه تخصیص حقایق محیط زیستی تالاب‌ها از رودخانه‌های بالادست آنها پس از تأمین آب شرب نسبت به سایر مصارف دارای اولویت است و توسط وزارت نیرو به شورای عالی آب ارائه می‌شود.

تبصره- سازمان موظف است با همکاری وزارت نیرو نیاز آبی محیط زیستی تالاب‌های بحرانی و خسارت دیده و رودخانه‌های بالادست آن را ظرف یک سال و در خصوص سایر تالاب‌ها و رودخانه‌های بالادست آن ظرف دو سال پس از ابلاغ این تصویب نامه تعیین نماید.

ماده ۴- سازمان مکلف است با مشارکت وزارتخانه‌های نیرو و جهاد کشاورزی و سایر ذینفعان ظرف شش ماه پس از ابلاغ این تصویب نامه راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیاء تالاب‌ها را به روز رسانی نموده و به هیئت وزیران ارائه نماید.

تبصره - راهبردها و برنامه عمل موضوع این ماده حداقل هر پنج سال یکبار مورد بازنگری قرار می‌گیرد.

ماده ۵- سازمان مکلف است در چارچوب راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیاء تالاب‌ها، برنامه مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها را با اولویت تالاب‌های بحرانی و خسارت دیده، با مشارکت وزارتخانه‌های نیرو و جهاد کشاورزی و سایر ذینفعان ظرف دو سال از تاریخ ابلاغ راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیاء تالاب‌ها تهیه و اجرا نماید.

تبصره ۱- مدیریت زیست‌بومی فرآیندی جامع‌نگر، هدایت‌کننده و نظارتی برای پایش و ارزیابی تمامی اقدامات و ساز و کارهای اجرایی می‌باشد که براساس فرآیندهای زیست‌بومی به منظور حفاظت، احیا و بهره‌برداری پایدار از حوضه آبریز تالاب تهیه و مبنای اقدام قرار می‌گیرد.

تبصره ۲- فهرست تالاب‌های بحرانی و خسارت دیده توسط سازمان حفاظت محیط زیست و با همکاری وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی و نیرو ظرف شش ماه پس از ابلاغ این تصویب نامه تعیین و هر دو سال یکبار بازنگری می‌شود.

ماده ۶- وزارت جهاد کشاورزی مکلف است ظرف دو سال پس از ابلاغ این تصویب‌نامه برنامه کشاورزی پایدار و سازگار با محیط زیست را در حوضه‌های آبریز تالاب‌های بحرانی و خسارت دیده با لحاظ ارزش اقتصادی آب و بدون گسترش سطح اراضی کشاورزی تهیه و در قالب برنامه‌های توسعه در چارچوب اعتبارات مصوب به اجرا درآورد.

۴-۱۰ قانون حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب های کشور

ماده ۱- هرگونه بهره برداری و اقدامی که منجر به تخریب و آلودگی غیرقابل جبران تالاب ها گردد، ممنوع است. مرجع تشخیص تخریب و آلودگی غیرقابل جبران، سازمان حفاظت محیط زیست می باشد که در این قانون سازمان نامیده می شود. تبصره - آیین نامه جلوگیری از تخریب و آلودگی غیرقابل جبران تالاب ها حداکثر ظرف مدت شش ماه از تاریخ ابلاغ این قانون توسط سازمان تهیه می شود و به تصویب هیأت وزیران می رسد تا مبنای عمل سازمان مذکور و تمامی مراجع ذی ربط قرار گیرد. این آیین نامه باید متضمن حفظ و احیاء تالاب های کشور باشد.

ماده ۲- سازمان مکلف است نیاز آبی محیط زیستی تالاب ها را تعیین و وزارت نیرو مکلف است ضمن تدوین و اجرای برنامه مدون نسبت به تخصیص و تأمین آن اقدام نماید.

ماده ۳- واردکردن گونه های گیاهی و جانوری غیربومی مضر به تالاب ها ممنوع می باشد. فهرست گونه های مذکور توسط سازمان تعیین و هر دو سال یک بار بازنگری و منتشر می شود.

ماده ۴- اشخاص حقیقی و حقوقی متخلف از احکام این قانون و مقررات مصوب پس از اقامه دعوا توسط سازمان، علاوه بر توقف فعالیت و جبران خسارات وارده، حسب تشخیص مرجع قضائی به پرداخت جریمه به میزان سه تا پنج برابر خسارات وارده و در صورت تکرار، علاوه بر جبران خسارات به پرداخت جریمه به میزان شش تا هشت برابر خسارات وارده محکوم می شوند.

تبصره ۱- درآمدهای ناشی از اجرای وصول جریمه ها و خسارات موضوع این قانون طی ردیف درآمدی جداگانه که در قانون بودجه هر سال مشخص می شود، به حساب خزانه داری کل کشور واریز و معادل صددرصد (۱۰۰٪) آن با پیش بینی در قوانین بودجه سنواتی به منظور جبران خسارت وارده و حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب ها در اختیار صندوق ملی محیط زیست قرار می گیرد.

تبصره ۲- سازمان در اجرای این قانون، از پرداخت هزینه دادرسی معاف می باشد.

ماده ۵ - دولت مکلف است اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرحهای لازم جهت تحقق اهداف این قانون را در بودجه های سنواتی سالیانه دستگاههای ذی ربط پیش بینی نماید.

قانون فوق مشتمل بر پنج ماده و سه تبصره در جلسه علنی روز دوشنبه مورخ چهارم اردیبهشت ماه یکهزار و سیصد و نود و شش مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳/۲/۱۳۹۶ به تأیید شورای نگهبان رسید.

۴-۱۱ آیین نامه اجرایی جلوگیری از تخریب و آلودگی غیرقابل جبران تالاب ها

(شماره ۱۵۷۴۰۸/ت/۵۵۵۰۹۶-۲۷/۱۱/۱۳۹۷)

ماده ۲- به منظور ایجاد هماهنگی در دستگاه های اجرایی ذی ربط و جلوگیری از خسارات ناشی از توسعه ناهماهنگ و ناپایدار بر تالابها و تضمین کارکرد پایدار تالاب ها، ستاد ملی هماهنگی و مدیریت تالاب های کشور به ریاست معاون اول رئیس جمهور و عضویت رئیس سازمان حفاظت محیط زیست (دبیر)، وزیران نیرو، کشور، جهاد کشاورزی، صنعت، معدن و تجارت، راه و شهرسازی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و امور خارجه و رئیس سازمان برنامه و بودجه کشور و استانداران استان های ذی ربط حسب مورد، رئیس کمیته ملی کنوانسیون رامسر، مرجع ملی کنوانسیون بین المللی مبارزه با بیابان زایی، یک نماینده از شبکه سمن های تالابی و دو نفر صاحب نظر با معرفی سازمان و تصویب ستاد تشکیل می شود.

ماده ۳- وظایف ستاد به شرح زیر است:

الف - هماهنگی بین دستگاه های ذی ربط و سایر ذی نفعان با هدف جلوگیری از تخریب و آلودگی تالاب ها و بهبود وضعیت تالاب های آسیب دیده.

ب - نظارت بر تأمین نیاز آب محیط زیستی تالاب ها.

پ - تأیید نقشه راه و راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیای تالابها که توسط سازمان و با هدف حفظ و احیای تالابهای کشور تهیه می شود.

ت - پیشنهاد اصلاح و تکمیل الزامات قانونی جهت عملیاتی شدن سند راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیای تالابها به مراجع ذی ربط.

ث - ارزیابی عملکرد دستگاه ها در جهت اقدامات پیش بینی شده در سند راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت و احیای تالابها.

ج - تعیین الزامات مدیریت زیست بومی تالاب جهت رعایت در تهیه طرح های جامع، تفصیلی

و هادی و نیز ساخت وسازهای مجاز در چهارچوب طرح های مذکور در بستر و حریم تالابها.

چ - تصویب دستورالعمل تعیین حریم بوم شناختی تالاب ها.

ح - تصویب دستورالعمل نحوه تشکیل و اداره جلسات ستاد.

تبصره - دستورالعمل تعیین حریم بوم شناختی تالابها با توجه به شرایط اختصاصی هر تالاب پس از ابلاغ این آیین نامه، توسط سازمان تهیه و پس از تصویب ستاد، ابلاغ می گردد. تا زمان تصویب دستورالعمل یادشده، حریم موضوع ماده (۲) آیین نامه اجرایی تبصره (۲) ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی موضوع تصویب نامه شماره ۳۲۷۹ /ت/۳۶۲۵۶ک مورخ ۱۹/۱/۱۳۸۷ ملاک عمل خواهد بود. تعیین بستر و حریم صخره های مرجانی و علف های دریایی برعهده سازمان است.

ماده ۴- وزارت نیرو به منظور تأمین نیاز آبی محیط زیستی تالاب ها که توسط سازمان اعلام می شود، میزان سهم تالاب از ظرفیت آبی حوضه آبریز را با کمیت و کیفیت مناسب و متناسب با شرایط اقلیمی مختلف، با توزیع زمانی معین و در اولویت دوم پس از تأمین آب شرب تخصیص می دهد که با همکاری دستگاه های ذی ربط و نظارت سازمان تأمین می شود.

۴-۱۲ برنامه استراتژیک کنوانسیون رامسر برای سال های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۴

این سند چهارمین برنامه استراتژیک کنوانسیون رامسر است، اولین برنامه آن در سال ۱۹۹۷ آماده شد. کار این کنوانسیون از سال ۱۹۷۷ بر پایه سه اصل تنظیم شده است: الف) بهره برداری خردمندانه از تمامی تالابها در راستای برنامه های ملی، سیاستها، قانون گذاریها، اقدامات مدیریتی و آموزش همگانی، ب) تعیین و مدیریت پایدار تالابهای مناسب برای قرار گرفتن در لیست تالابهای با اهمیت بین المللی، ج) همکاری بین المللی در زمینه تالابهای فرامرزی و گونه های جانوری مشترک. مأموریت این کنوانسیون حفاظت و بهره برداری خردمندانه از تمامی تالابها در راستای فعالیتهای محلی، ملی و همکاریهای بین المللی به عنوان سهمی در جهت دستیابی به توسعه پایدار در سراسر جهان می باشد. برای دستیابی به این هدف لازم است کارکردهای حیاتی اکوسیستم و خدماتی که اکوسیستم برای مردم و طبیعت فراهم می کند به طور کامل شناخته، حفظ، ترمیم و بصورت معقول بهره برداری شود.

تعهد به بهره برداری خردمندانه از تالابها مهمترین تعهد مندرج در کنوانسیون رامسر می باشد. "بهره برداری خردمندانه از تالاب" به صورت "حفظ و نگهداری شرایط اکولوژیکی تالاب از طریق اجرای رویکرد زیست بومی در قالب توسعه پایدار" تعریف می شود. بهره برداری خردمندانه متضمن این نکته است که می توان از یک تالاب تا جایی استفاده کرد که کارکرد بوم شناختی، یعنی مجموعه عناصر زیستی، فیزیکی و شیمیایی زیست بوم تالاب و ارتباط آنها که باعث حفظ محصولات، کارکردها و ویژگی های آن می شود، صدمه نبیند.

اهداف برنامه استراتژیک چهارم برای کاهش جهت منفی روند تخریب در تالاب‌ها تدوین شده است. این برنامه چهار هدف بلند مدت برای کنوانسیون رامسر در بازه زمانی (۲۰۱۶ - ۲۰۲۴) تعریف می‌کند.

هدف ۱: مشخص کردن عوامل تخریب و از بین رفتن تالاب

اثرات متعدد انسانی بر تالاب‌ها در حال افزایش است. اثرگذاری بر عاملین تخریب و نابودی تالاب و ادغام نقش ارزش تالاب (ریالی و غیر ریالی) با برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، نیاز به توسعه روشی است که منابع تالاب و مزایای اکوسیستم را قابل ارزیابی کند، به طوری که عملکرد و مزایای متعدد زیست محیطی به طور گسترده‌ای توسط جوامع قابل درک شود. مزایای تالاب در استراتژی‌های سیاسی محلی/ملی و برنامه‌های مرتبط با بخش‌های کلیدی آب، انرژی، معدن، کشاورزی، توریسم، توسعه شهری، زیرساخت، صنعت، جنگلداری، آبی‌پروری، شیلات در سطح محلی و ملی برجسته می‌شود. مصرف آب به نیازهای اکوسیستم تالاب توجه کرده تا بتواند نقش‌ها و خدمات تالاب را در مقیاسی مناسب در سطح حوضه یا در طول منطقه ساحلی مهیا کند.

هدف ۲: حفاظت و مدیریت موثر شبکه رامسر سایت‌ها

رامسر سایت‌ها بزرگترین شبکه به رسمیت شناخته شده بین‌المللی برای مناطق مهم تالابی در جهان است. این شبکه محور اصلی شبکه‌ای بزرگتر از تالاب‌ها را تشکیل می‌دهد. شرکاء^۱ باید خود را به تلاش در جهت حفاظت و مدیریت موثر سایت‌های موجود رامسر و فعال کردن کامل و موثر ذینفعان شامل مردم بومی و جوامع محلی و همچنین گسترش حیطه کنوانسیون با تلاش مداوم برای اضافه کردن سایت‌های بیشتر و مناطق تالابی شناخته شده تحت کنوانسیون، متعهد بدانند. در این بخش از طریق برنامه‌ریزی موثر و مدیریت یکپارچه، شرایط اکولوژیکی سایت‌های رامسر حفظ و ترمیم می‌شود و سایت‌هایی که در معرض خطر تغییر شرایط اکولوژیکی هستند، تهدیداتشان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

هدف ۳: بهره‌برداری خردمندانه از تمام تالاب‌ها

بهره‌برداری خردمندانه از تالاب‌ها مستلزم آن است که همه بخش‌ها تضمین کنند به تمامی تالاب‌ها علاوه بر آنهایی که در حال حاضر در شبکه رامسر سایت گنجانده شده‌اند، توجه نمایند. این کار ممکن است در سطح ملی، محلی، منطقه‌ای و سطوح فرامرزی انجام شود. شناساندن کارکردهای اصلی اکوسیستم، خدمات و مزایای آن به طیف وسیعی از ذینفعان به موفقیت این کار کمک خواهد کرد.

دانش سنتی، نوآوری‌ها و روش‌های مردم بومی و جوامع محلی در ارتباط با بهره‌برداری خردمندانه از تالاب‌ها و استفاده مرسوم آنها از منابع تالاب ثبت، مورد احترام و موضوع قوانین ملی و تعهدات بین‌المللی مرتبط شده و در اجرای کنوانسیون انعکاس داده می‌شود. توسعه پایدار بخش‌های کلیدی مانند آب، انرژی، معدن، کشاورزی، گردشگری، توسعه شهری، زیرساخت‌ها، صنعت، جنگلداری، آبی‌پروری و شیلات که بر تالاب اثر گذاشته و در حفاظت تنوع‌زیستی و معیشت انسان سهیم‌اند، مورد توجه قرار می‌گیرد.

هدف ۴: بالا بردن سطح اجرایی

برای بقای تالاب و موفقیت کنوانسیون ضروری است که شرکاء، سطح اجرایی برنامه استراتژیک را بالا ببرند. روش‌های مختلفی به تقویت اجرای اهداف استراتژیک سه‌گانه و در نهایت خود کنوانسیون کمک خواهد کرد. دبیرخانه رامسر نیز نقش حیاتی در بالا بردن سطح آگاهی و شناساندن کنوانسیون و همچنین بسیج منابع برای حمایت از بالا بردن سطح اجرایی دارد. راهنمای علمی و دستورالعمل فنی در سطوح جهانی و منطقه‌ای با موضوعات مرتبط توسعه داده شده و در اختیار سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران قرار می‌گیرد.

¹ Parties

۴-۱۳ قانون مجازات اسلامی

ماده ۶۹۰- هر کس به وسیله صحنه‌سازی از قبیل پی کنی، دیوارکشی، تغییر حدفاصل، امحای مرز، کرت‌بندی، نهرکشی، حفرچاه، غرس اشجار و زراعت و امثال آن به تهیه آثار تصرف در اراضی مزروعی اعم از کشت شده یا در آیش زراعی، جنگل‌ها و مراتع ملی شده، کوهستان‌ها، باغ‌ها، قلمستان‌ها، منابع آب، چشمه‌سارها، انهار طبیعی و پارک‌های ملی، تأسیسات کشاورزی و دامداری و دامپروری و کشت و صنعت و اراضی موات و بایر و سایر اراضی و املاک متعلق به دولت یا شرکت‌های وابسته به دولت یا شهرداریها یا اوقاف و همچنین اراضی و املاک موقوفات و محبوسات واثلاث باقیه که برای مصارف عام‌المنفعه اختصاص یافته یا اشخاص حقیقی یا حقوقی به منظور تصرف یا ذیحق معرفی کردن خود یا دیگری، مبادرت نماید یا بدون اجازه سازمان حفاظت محیط زیست یا مراجع ذیصلاح دیگر مبادرت به عملیاتی نماید که موجب تخریب محیط زیست و منابع طبیعی گردد یا اقدام به هر گونه تجاوز و تصرف عدوانی یا ایجاد مزاحمت یا ممانعت از حق در موارد مذکور نماید به مجازات یک ماه تا یک سال حبس محکوم می‌شود. دادگاه موظف است حسب مورد رفع تصرف عدوانی یا رفع مزاحمت یا ممانعت از حق یا اعاده وضع به حال سابق نماید.

تبصره ۱- رسیدگی به جرائم فوق‌الذکر خارج از نوبت به عمل می‌آید و مقام قضایی با تنظیم صورت مجلس دستور متوقف ماندن عملیات متجاوز را تا صدور حکم قطعی خواهد داد.

تبصره ۲- در صورتیکه تعداد متهمان سه نفر یا بیشتر باشد و قرائن قوی بر ارتکاب جرم موجود باشد قرار بازداشت صادر خواهد شد، مدعی می‌تواند تقاضای خلع ید و قلع بنا و اشجار و رفع آثار تجاوز را بنماید.

۴-۱۴ منشور حقوق شهروندی

ماده ۱۱۲- حفاظت از محیط‌زیست - که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند وظیفه‌ای همگانی است. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل‌جبران آن همراه باشد، ممنوع است. حفاظت، بهسازی و زیباسازی محیط‌زیست و گسترش فرهنگ حمایت از محیط‌زیست حق شهروندان است و دولت این حق را در برنامه‌ها، تصمیمات و اقدام‌های توسعه‌ای، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، دفاعی و امنیتی مدنظر قرار می‌دهد و با آلودگی و تخریب محیط‌زیست مقابله می‌کند.

ماده ۱۱۳- هر شهروند حق بهره‌مندی از محیط‌زیست سالم، پاک و عاری از انواع آلودگی، از جمله آلودگی هوا، آب و آلودگی‌های ناشی از امواج و تشعشعات مضر و آگاهی از میزان و تبعات آلاینده‌های محیط‌زیست را دارد. دستگاه‌های اجرایی برای کاهش آلاینده‌های زیست‌محیطی به‌ویژه در شهرهای بزرگ تدابیر لازم را اتخاذ می‌کنند.

دکتر مسعود باقرزاده کریمی

مدیرکل دفتر حفاظت و احیاء تالابها

۱۹ آذر ۱۳۹۸